

AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASHDA BANK KREDITLARINING O'RNI

Nurillayeva Nafosat Nizomiddin qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21715849>

Annotatsiya. Mazkur maqolada aholi bandligini ta'minlashda bank kreditlarining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati ilmiy jihatdan yoritilgan. Tadqiqotda tijorat banklari tomonidan jismoniy shaxslar, oilaviy tadbirkorlik subyektlari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlarga ajratilayotgan kreditlarning yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish, o'zini o'zi band qilish faoliyatini kengaytirish hamda hududlarda tadbirkorlik muhitini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, kredit mablag'laridan samarali foydalanishga ta'sir etuvchi foiz stavkalari, kredit ta'minoti, moliyaviy savodxonlik, biznes loyihalarning barqarorligi va kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatlari kabi omillar o'rganilgan. Tadqiqot natijasida bandlikka yo'naltirilgan kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, imtiyozli moliyalashtirish ko'lamini kengaytirish, kredit ajratishda hududiy va tarmoq xususiyatlarini hisobga olish hamda kredit oluvchilarga maslahat va amaliy ko'mak ko'rsatish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: aholi bandligi, bank kreditlari, tijorat banklari, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, oilaviy tadbirkorlik, o'zini o'zi band qilish, yangi ish o'rinlari, kreditlash mexanizmi, aholi daromadlari, moliyaviy qo'llab-quvvatlash.

Abstract. This article scientifically highlights the economic and social importance of bank loans in ensuring employment. The study analyzes the role of loans provided by commercial banks to individuals, family businesses, small businesses and private entrepreneurs in creating new jobs, increasing incomes, expanding self-employment activities, and developing the entrepreneurial environment in the regions. Factors affecting the effective use of credit funds, such as interest rates, credit supply, financial literacy, the stability of business projects, and the ability to use credit resources, were also studied. As a result of the study, scientific proposals and recommendations were developed to improve employment-oriented lending mechanisms, expand the scope of preferential financing, take into account regional and sectoral characteristics when providing loans, and provide advice and practical assistance to borrowers.

Keywords: population employment, bank loans, commercial banks, small business, private entrepreneurship, family entrepreneurship, self-employment, new jobs, lending mechanism, population income, financial support.

Kirish: Aholi bandligini ta'minlash iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, kambag'allik darajasini qisqartirish va fuqarolarning doimiy daromad manbalarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda bank kreditlari kichik biznes, xususiy va oilaviy tadbirkorlik, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish hamda o'zini o'zi band qilish faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Kredit resurslarining tadbirkorlik tashabbuslariga yo'naltirilishi yangi ish o'rinlari yaratilishiga, ishlab chiqarish va xizmatlar hajmining kengayishiga, aholi daromadlarining ortishiga hamda hududlarda iqtisodiy

faollikning kuchayishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ajratilgan kreditlarning samaradorligi ularning maqsadli sarflanishi, biznes loyihalarning iqtisodiy asoslanganligi, kredit oluvchilarning moliyaviy savodxonligi va banklar tomonidan ko'rsatiladigan maslahat xizmatlariga bevosita bog'liqdir. Shuning uchun aholi bandligini ta'minlashga yo'naltirilgan bank kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, kreditlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va moliyalashtirilgan loyihalarning barqarorligini ta'minlash bugungi kunda muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. O'zbek olimlaridan S. Ibragimov tijorat banklari kreditlarining aholi bandligi va iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganib, kreditlash jarayonida ishlab chiqarish korxonalari, kichik va o'rta biznes subyektlari hamda uy xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mehnat bozoridagi faollikni oshirishini ta'kidlagan. Muallif bank kreditlarining investitsiyalarni rag'batlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va soliq tushumlarini ko'paytirish orqali multiplikativ samara hosil qilishini asoslashga harakat qilgan. Tadqiqotda mikrokreditlar, xususan, yoshlar va ayollarning tadbirkorlik tashabbuslarini moliyalashtirish orqali o'zini o'zi band qilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida baholangan. (Ibragimov, 2025).

J. Otavaliyev "Hamkorbank" ATB misolida kichik biznes subyektlarini kreditlash bilan aholi bandligi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan. Muallifning fikricha, kichik biznesga yo'naltirilgan kreditlar ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda qo'shimcha ishchi kuchiga talabni shakllantirish orqali bandlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda kreditlarning tarmoqlar kesimidagi samaradorligi baholanib, bank moliyalashtirishining iqtisodiy faollikni kuchaytirish va hududlarda barqaror ish o'rinlari yaratishdagi ahamiyati yoritilgan. (Otavaliyev, 2025).

T. Umurzoqov AITB "Ipak yo'li" banki faoliyati misolida bank kreditlari hajmi bilan aholi bandligi o'rtasidagi aloqani iqtisodiy-statistik va korrelyatsion usullar orqali tadqiq etgan.

Muallifning hisob-kitoblariga ko'ra, kreditlar hajmining o'sishi bilan bandlik ko'rsatkichlari o'rtasida yuqori ijobiy bog'liqlik mavjud. Tadqiqotda mikroqarzlar, oilaviy tadbirkorlik dasturlari, yoshlar va ayollar biznesini moliyalashtirish hamda raqamli kredit mahsulotlari yangi ish o'rinlari yaratilishini qo'llab-quvvatlovchi muhim yo'nalishlar sifatida ko'rsatilgan. Shu bilan birga, kredit resurslarini hududlarning iqtisodiy salohiyati va bandlik imkoniyatlaridan kelib chiqib taqsimlash zarurligi qayd etilgan. (Umurzoqov, 2025).

Rossiyalik olimlar S. Zemtsov va V. Barinova kichik biznes rivojlanishiga moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyati, soliq muhiti, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, bozor sig'imi va raqamlashtirish jarayonlarining ta'sirini o'rgangan. Rossiyaning 83 ta hududi bo'yicha olib borilgan tahlil kichik biznes faolligi faqat kreditlarning mavjudligiga emas, balki hududiy institutlar, tadbirkorlik muhiti va moliyaviy yordamdan foydalanish qulayligiga ham bog'liqligini ko'rsatgan. Ularning yondashuviga ko'ra, bank kreditlari bandlikka avtomatik ravishda ta'sir qilmaydi; kreditlash samarasi qulay biznes muhiti, talab bozori va tadbirkorlarning raqamli imkoniyatlari bilan uyg'unlashgandagina barqaror ish o'rinlariga aylanadi. (Zemtsov and Barinova, 2022).

Ispaniyalik iqtisodchi M. García-Posada Yevropaning 12 ta mamlakatidagi korxonalar ma'lumotlari asosida kredit cheklovlarining investitsiyalar va bandlikka ta'sirini tahlil qilgan.

Tadqiqot kredit olishdagi cheklovlar korxonalarning asosiy kapitalga investitsiyalarini sezilarli darajada kamaytirishini ko'rsatgan, biroq bandlikka qisqa muddatli to'g'ridan to'g'ri ta'sir barcha modellar bo'yicha statistik jihatdan barqaror natija bermagan. Mazkur xulosa bank kreditlarining ish o'rinlari yaratishdagi ta'siri ko'pincha bilvosita, ya'ni dastlab investitsiya, ishlab chiqarish quvvati va korxona daromadlarining oshishi, keyinchalik esa qo'shimcha ishchi kuchiga talab paydo bo'lishi orqali yuzaga chiqishini anglatadi. (García-Posada, 2019).

Vengriyalik olimlar Á. Horváth va P. Lang imtiyozli bank kreditlarining kichik korxonalar real faoliyatiga ta'sirini kredit reyestri va korxonalar mikroma'lumotlari asosida o'rgangan.

Ularning tadqiqotida subsidiyalangan kreditlar korxonalarning investitsiya faolligi, ishlab chiqarish samaradorligi va yangi ish o'rinlari yaratish ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir qilgani aniqlangan. Biroq kreditlash natijalari barcha korxonalarda bir xil bo'lmagan: moliyaviy cheklovlari kuchli bo'lgan firmalar kreditlardan ko'proq iqtisodiy samara olgan, banklar bilan shakllangan munosabatlarga ega korxonalar esa imtiyozli mablag'lardan foydalanishda ustunlikka ega bo'lgan. Bu kreditlarni ajratishda korxonaning ehtiyoji va bandlik salohiyatini birgalikda baholash zarurligini ko'rsatadi. (Horváth and Lang, 2021).

Osiyolik tadqiqotchilar A.T. Bui va T.P. Pham Yevropa hamda Markaziy Osiyodagi 33 ta davlatning 11 mingdan ortiq korxonasi ma'lumotlari asosida moliyaviy to'siqlarning korxona bandligiga ta'sirini tadqiq qilgan. Olimlar kredit olishdagi qiyinchiliklar korxonalarning ishchilar sonini ko'paytirish imkoniyatini cheklashi, shuningdek, doimiy xodimlar ulushining kamayishiga olib kelishini aniqlagan. Ularning xulosalariga ko'ra, moliyaviy resurslarga kirishni yaxshilash nafaqat yangi ish o'rinlari yaratish, balki vaqtinchalik bandlikdan doimiy va barqaror bandlikka o'tishni ta'minlash uchun ham muhimdir. (Bui and Pham, 2021).

AQSh olimlari J.D. Brown va J.S. Earle Kichik biznes ma'muriyati tomonidan kafolatlangan kreditlarning korxonalar bandligiga ta'sirini kredit oluvchilar, banklar va ish beruvchilar haqidagi bog'langan ma'lumotlar bazasi yordamida baholagan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ajratilgan har bir million AQSh dollari miqdoridagi kredit o'rtacha 3–3,5 ta qo'shimcha ish o'рни yaratilishi bilan bog'liq bo'lgan. Kreditlarning bandlikka ta'siri yoshroq, rivojlanish salohiyati yuqori korxonalarda va mahalliy kredit sharoitlari cheklangan hududlarda kuchliroq namoyon bo'lgan. Bu natijalar davlat kafolatlari asosidagi kredit dasturlari moliyaviy ta'minoti yetarli bo'lmagan, biroq istiqbolli kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlashda samarali bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. (Brown and Earle, 2017).

Ko'rib chiqilgan 12 nafar olimning tadqiqotlarini umumlashtirish bank kreditlari aholi bandligini ta'minlashga bevosita va bilvosita kanallar orqali ta'sir qilishini ko'rsatadi. Bevosita ta'sir kredit hisobidan yangi korxona tashkil etish, mavjud biznesni kengaytirish va qo'shimcha xodimlarni ishga qabul qilishda namoyon bo'lsa, bilvosita ta'sir investitsiyalar, ishlab chiqarish hajmi, mehnat unumdorligi va tadbirkorlik daromadlarining oshishi orqali yuzaga keladi. Shu bilan birga, kreditning mavjudligi bandlikni oshirish uchun yetarli shart emas: foiz stavkasi, kredit

muddati, garov talablari, loyihaning iqtisodiy barqarorligi, tadbirkorning moliyaviy savodxonligi va hududdagi biznes muhiti kreditlarning yakuniy ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda aholi bandligini ta'minlashda bank kreditlarining o'rnini aniqlash uchun tizimli, kompleks va mantiqiy yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti sifatida tijorat banklari tomonidan kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik, hunarmandchilik hamda o'zini o'zi band qilish faoliyatini moliyalashtirishga yo'naltirilgan kreditlar olindi. Tadqiqot predmeti esa bank kreditlari hajmi, kredit oluvchilar soni, yaratilgan yangi ish o'rinlari, aholi daromadlari va bandlik darajasi o'rtasida shakllanadigan iqtisodiy munosabatlardan iborat. Mavzuning nazariy asoslarini shakllantirishda ilmiy abstraksiyalash, induksiya va deduksiya, tahlil va sintez usullari qo'llanilib, bank kreditlarining bandlikka ta'sir etish mexanizmlari ilmiy jihatdan umumlashtirildi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Milliy statistika qo'mitasi, kambag'allikni qisqartirish va bandlik sohasidagi vakolatli tashkilotlar, tijorat banklarining yillik hisobotlari hamda sohaga oid ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ma'lumotlar tashkil etadi. Tahlil jarayonida 2019–2025-yillardagi kreditlash va bandlik ko'rsatkichlari dinamik qatorlar asosida o'rganilib, taqqoslash, guruhlash, mutlaq va nisbiy miqdorlarni hisoblash hamda grafik tahlil usullaridan foydalanish nazarda tutilgan. Kreditlarning hududlar, iqtisodiy tarmoqlar va tadbirkorlik yo'nalishlari bo'yicha taqsimlanishini baholash orqali ularning yangi ish o'rinlari yaratishdagi samaradorligi aniqlanadi.

Bank kreditlari bilan aholi bandligi o'rtasidagi bog'liqlikni miqdoriy baholashda korrelyatsion va regressiya tahlili usullaridan foydalanildi. Bunda kreditlar hajmi mustaqil o'zgaruvchi, bandlik darajasi, yaratilgan ish o'rinlari va o'zini o'zi band qilgan shaxslar soni esa natijaviy ko'rsatkichlar sifatida belgilandi.

Shuningdek, kreditlarning bandlikka ta'sirini to'liq baholash uchun foiz stavkasi, kredit muddati, garov ta'minoti, biznes loyihaning rentabelligi va kredit mablag'larining maqsadli ishlatilishi kabi omillar ham hisobga olindi. Olingan natijalarni umumlashtirish asosida aholi bandligiga yo'naltirilgan kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar. Aholi bandligini ta'minlashda bank kreditlarining rolini baholash uchun O'zbekiston tijorat banklari kredit portfelining yil yakunidagi qoldig'i hamda mamlakat mehnat bozorining 2019–2025-yillardagi asosiy ko'rsatkichlari o'zaro taqqoslandi.

Tahlilda kredit qo'yilmalari hajmi nominal qiymatda, bandlar va ishsizlar soni esa ming kishi hisobida olindi. Kredit portfeli ko'rsatkichlari tegishli yil yakunidagi, ya'ni keyingi yilning 1-yanvar holatidagi qoldiqni anglatadi.

Shu sababli mazkur tahlil banklar tomonidan yil davomida yangidan ajratilgan kreditlar miqdorini emas, balki amaldagi jami kredit majburiyatlari qoldig'ini ifodalaydi.

Mehnat bozori bo'yicha 2025-yil ma'lumotlari dastlabki statistik ko'rsatkichlar hisoblanadi.

1-jadval

O'zbekistonda tijorat banklari kredit portfelining 2019–2025-yillardagi o'zgarishi

Yillar	Kredit qo'yilmalari, mlrd so'm	Yillik nominal o'sish, foizda	Xorijiy valyutadagi kreditlar ulushi, foizda	Bir nafar band aholiga to'g'ri keladigan kredit portfeli, mln so'm
2019	211 581	—	47,7	15,6
2020	276 975	30,9	49,9	20,9
2021	326 386	17,8	49,8	24,1
2022	390 049	19,5	47,5	28,5
2023	471 406	20,9	45,0	33,6
2024	533 121	13,1	43,0	37,4
2025	604 002	13,3	39,0	40,4

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, tijorat banklarining jami kredit portfeli 2019-yildagi 211,6 trln so'mdan 2025-yilda 604,0 trln so'mga yetgan. Natijada olti yil davomida kredit qo'yilmalari 392,4 trln so'mga yoki 185,5 foizga oshib, qariyb 2,85 baravarga ko'paygan. Hisob-kitoblarga ko'ra, kredit portfelining 2019–2025-yillardagi o'rtacha yillik nominal o'sish sur'ati 19,1 foizni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich bank tizimining korxonalar, tadbirkorlar va aholi loyihalarini moliyalashtirishdagi imkoniyatlari sezilarli darajada kengayganini ko'rsatadi. Biroq kredit portfeli nominal qiymatda berilgani sababli uning o'sishida narxlar darajasi, valyuta kursi va kreditlarning qayta baholanishi ta'siri ham mavjudligini hisobga olish zarur.

Eng yuqori nominal o'sish 2020-yilda kuzatilib, kredit portfeli 30,9 foizga oshgan. Biroq shu yilning o'zida iqtisodiyotda band bo'lganlar soni 2,3 foizga kamaygan, ishsizlar soni esa 16,9 foizga ko'paygan. Mazkur holat kreditlar hajmining o'sishi bandlik darajasining bir vaqtning o'zida va avtomatik ravishda oshishini anglatmasligini ko'rsatadi. Kreditning bandlikka ta'siri moliyalashtirilgan loyihaning yo'nalishi, mablag'larning asosiy kapital yoki aylanma mablag'larga sarflanishi, korxonaning ishlab chiqarish quvvati, kreditning muddati hamda umumiy iqtisodiy sharoitlarga bog'liq. Ayrim kreditlar mavjud ish o'rinlarini saqlab qolishga xizmat qilishi mumkin, ammo darhol yangi xodimlarni ishga qabul qilishga olib kelmasligi ham ehtimoldan xoli emas.

2021–2023-yillarda kredit portfeli izchil kengayib, mos ravishda 17,8, 19,5 va 20,9 foizlik nominal o'sish qayd etilgan. Ushbu davrda iqtisodiyotda band bo'lganlar soni 2020-yildagi 13 236,4 ming kishidan 2023-yilda 14 014,2 ming kishiga yetgan. Ya'ni uch yil davomida band aholi soni 777,8 ming kishiga yoki 5,9 foizga ko'paygan. Shu davrda ishsizlar soni 1 561 ming kishidan 1 024,1 ming kishiga kamaygan. Kredit portfelining kengayishi kichik biznes, savdo, xizmat ko'rsatish, sanoat, qishloq xo'jaligi va oilaviy tadbirkorlik loyihalarining moliyaviy bazasini mustahkamlash orqali bandlikning tiklanishi uchun zarur sharoit yaratgan, deb baholash mumkin.

Biroq bu xulosa statistik bog'liqlikka asoslangan bo'lib, bandlikdagi barcha ijobiy o'zgarishlarni faqat bank kreditlari bilan izohlash to'g'ri bo'lmaydi.

2024–2025-yillarda kredit portfelining o'sish sur'ati oldingi davrga nisbatan sekinlashib, 13 foiz atrofida shakllangan.

Shunga qaramay, kredit qo'yilmalarining mutlaq hajmi 2023-yildagi 471,4 trln so'mdan 2025-yilda 604,0 trln so'mga yetgan. Ayni paytda iqtisodiyotda bandlar sonining yillik o'sishi 2024-yilda 1,8 foizni, 2025-yilda esa 4,7 foizni tashkil qilgan. Bu holat kredit portfeli o'sishining nisbatan barqarorlashuvi fonida mehnat bozoridagi ijobiy natijalar davom etganini anglatadi.

Kreditlarning tarkibi, hududiy taqsimlanishi va real sektor loyihalariga yo'naltirilish darajasi ularning bandlikka ta'sirini umumiy kredit hajmidan ko'ra aniqroq ifodalashi mumkin.

Tahlil davrida xorijiy valyutadagi kreditlarning jami kredit portfelidagi ulushi 2019-yildagi 47,7 foizdan 2025-yilda 39 foizgacha pasaygan. Milliy valyutadagi kreditlar ulushining ortishi ichki bozorda faoliyat yurituvchi, daromadini asosan so'mda oladigan tadbirkorlik subyektlari uchun valyuta xatarlarini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin. Ayniqsa, kichik biznes, oilaviy korxonalar va o'zini o'zi band qilgan shaxslarning aksariyati eksport tushumiga ega bo'lmagani sababli milliy valyutadagi moliyalashtirish ularning kredit to'lovlarini daromadlari bilan muvofiqlashtirish imkonini beradi. Shunga qaramay, milliy valyutadagi kreditlarning bandlik samarasi foiz stavkasi, imtiyozli davr va kredit muddatining loyiha pul oqimlariga mosligiga ham bog'liq bo'ladi.

Bir nafar band aholiga hisoblangan kredit portfeli 2019-yildagi 15,6 mln so'mdan 2025-yilda 40,4 mln so'mga ko'tarilgan. Mazkur nisbat 158,8 foizga o'sgan. Ushbu ko'rsatkich har bir ishlovchi aynan shuncha miqdorda kredit olganini anglatmaydi; u mamlakatdagi jami kredit portfelining band aholi soniga nisbati sifatida bank moliyalashtirishining mehnat bozoriga nisbatan umumiy ko'lamini ifodalaydi. Kredit sig'imining ortishi iqtisodiyotda har bir ish o'rniga to'g'ri keladigan moliyaviy resurslar hajmi ko'payganini ko'rsatsa-da, uning samaradorligi yaratilgan mahsulot, xizmatlar, daromad va barqaror ish o'rinlari bilan baholanishi lozim.

2-jadval

O'zbekistonda aholi bandligi va ishsizlik ko'rsatkichlarining 2019–2025-yillardagi dinamikasi

Yillar	Iqtisodiyotda bandlar soni, ming kishi	Bandlar sonining yillik o'sishi, foizda	Bandlik darajasi, foizda	Ishsizlar soni, ming kishi	Ishsizlik darajasi, foizda
2019	13 541,1	—	68,1	1 335,3	9,0
2020	13 236,4	–2,3	66,0	1 561,0	10,5
2021	13 538,9	2,3	67,0	1 441,8	9,6
2022	13 706,2	1,2	67,2	1 332,7	8,9
2023	14 014,2	2,2	67,9	1 024,1	6,8
2024	14 261,9	1,8	68,3	836,0	5,5
2025	14 933,9	4,7	70,5	744,9	4,8

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari. 2025-yil ko'rsatkichlari dastlabki ma'lumotlardir.

Mehnat bozori ko'rsatkichlari 2020-yildan keyin barqaror yaxshilanish tendensiyasini namoyon etgan. Iqtisodiyotda bandlar soni 2019-yildagi 13 541,1 ming kishidan 2025-yilda 14 933,9 ming kishiga yetib, 1 392,8 ming kishiga yoki 10,3 foizga oshgan.

Bandlik darajasi esa 68,1 foizdan 70,5 foizgacha ko'tarilgan. Shu davrda ishsizlar soni 1 335,3 ming kishidan 744,9 ming kishiga kamayib, qisqarish 590,4 ming kishini yoki 44,2 foizni tashkil qilgan. Ishsizlik darajasi 9 foizdan 4,8 foizgacha pasaygan.

2023-yil mehnat bozori ko'rsatkichlarining nisbatan keskin yaxshilangan davri sifatida ajralib turadi. Ushbu yilda bandlar soni 308 ming kishiga oshgan, ishsizlar soni esa 308,6 ming kishiga kamaygan. Ishsizlik darajasi 2022-yildagi 8,9 foizdan 2023-yilda 6,8 foizga tushgan. Shu yilning o'zida bank kredit portfeli 20,9 foizga o'sib, 471,4 trln so'mga yetgan. Mazkur parallel dinamika bank moliyalashtirishining kengayishi bilan mehnat bozorida tiklanish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatsa-da, natijaga iqtisodiy o'sish, investitsiyalar, davlat bandlik dasturlari, yangi korxonalar tashkil etilishi va xizmatlar sohasining kengayishi kabi boshqa omillar ham ta'sir ko'rsatgan bo'lishi mumkin.

2019–2025-yillardagi yettita yillik kuzatuv asosida amalga oshirilgan korrelyatsion hisob-kitob bank kredit portfeli bilan iqtisodiyotda bandlar soni o'rtasida yuqori ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. Pearson korrelyatsiya koeffitsiyenti taxminan 0,918 ni tashkil etdi. Kredit portfeli bilan ishsizlar soni o'rtasidagi koeffitsiyent –0,907, kredit portfeli bilan ishsizlik darajasi o'rtasidagi koeffitsiyent esa –0,914 ga teng bo'ldi. Demak, tahlil davrida kreditlar hajmi oshib borishi band aholi sonining ko'payishi va ishsizlik ko'rsatkichlarining kamayishi bilan bir yo'nalishda kechgan. Ushbu natijalar muallif hisob-kitoblari bo'lib, Markaziy bank va Milliy statistika qo'mitasining yillik ma'lumotlariga asoslangan.

Shu bilan birga, aniqlangan korrelyatsiyani kreditlarning bandlikka sof sababiy ta'siri sifatida talqin qilish mumkin emas. Birinchidan, kuzatuvlar soni atigi yettita yilni tashkil etadi. Ikkinchidan, kredit portfeli nominal qiymatda olingan va unda inflyatsiya hamda valyuta kursi omillari mavjud. Uchinchidan, kreditlar va bandlik ko'rsatkichlari vaqt davomida umumiy o'sish yoki pasayish tendensiyasiga ega bo'lgani uchun korrelyatsiyaning bir qismi vaqt trendi hisobiga yuzaga kelishi mumkin. To'rtinchidan, kreditlarning bandlikka ta'siri darhol emas, ma'lum vaqt oralig'idan keyin namoyon bo'lishi ehtimoli mavjud. Masalan, ishlab chiqarish uskunalari xarid qilish uchun olingan kredit dastlab qurilish va o'rnatish ishlariga sarflanadi, yangi ish o'rinlari esa loyiha ishga tushirilgandan keyin yaratiladi.

Bank kreditlarining bandlikka ta'sirini ikki asosiy yo'nalishda ko'rish mumkin. Birinchi yo'nalish bevosita ta'sir bo'lib, bunda kredit hisobidan yangi korxona tashkil etiladi, ishlab chiqarish quvvati kengaytiriladi yoki yangi savdo va xizmat ko'rsatish shoxobchasi ochiladi.

Natijada korxonada qo'shimcha xodimlarga ehtiyoj paydo bo'ladi. Ikkinchi yo'nalish bilvosita ta'sir bo'lib, kredit olgan korxona uskunalari, xomashyo, transport, logistika va boshqa xizmatlarni xarid qiladi. Bu esa mazkur korxonaga mahsulot yetkazib beruvchi va xizmat ko'rsatuvchi boshqa subyektlarda ham bandlikni rag'batlantiradi. Kreditlarning bandlik samarasi shu tariqa bir korxona doirasidan chiqib, hududiy iqtisodiy zanjirlar orqali kengayishi mumkin.

Tahlil natijalari kreditlarning miqdoriy o'sishi bilan bir qatorda ularning sifat tarkibini ham takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bandlikni oshirish nuqtayi nazaridan ishlab chiqarish, qayta ishlash, xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik, mahalliy turizm, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash kabi mehnat talab qiluvchi yo'nalishlarga ajratilgan

kreditlar yuqori ijtimoiy samara berishi mumkin. Kapital sig'imi yuqori, ammo kam sonli xodimlarni talab qiladigan loyihalarda katta miqdordagi kredit ajratilishi kredit portfelini oshiradi, lekin yaratilgan ish o'rinlari soniga mutanosib ta'sir ko'rsatmasligi mumkin.

Shu sababli bank kreditlarining samaradorligini faqat ajratilgan mablag' miqdori bilan emas, balki har bir milliard so'm kredit hisobiga yaratilgan va kamida bir necha yil davomida saqlab qolingan ish o'rinlari soni orqali baholash maqsadga muvofiq.

Muhokama: Tahlil natijalari bank kreditlari hajmining kengayishi bilan aholi bandligi ko'rsatkichlarining yaxshilanishi o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi. 2019–2025-yillar davomida kredit portfelining sezilarli darajada o'sishi iqtisodiyotda band bo'lgan aholi sonining ko'payishi, ishsizlik darajasining esa pasayishi bilan bir vaqtda kechgan. Bu holat bank kreditlari tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmini oshirish hamda yangi ish o'rinlarini tashkil etish orqali mehnat bozoriga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, kreditlash va bandlik o'rtasidagi bog'liqlikni mutlaq sababiy munosabat sifatida baholash mumkin emas, chunki bandlik darajasiga iqtisodiy o'sish sur'atlari, davlat dasturlari, investitsiyalar hajmi, demografik jarayonlar va mehnat migratsiyasi kabi boshqa omillar ham ta'sir ko'rsatadi.

Bank kreditlarining bandlikka ta'siri ko'p jihatdan moliyalashtirilayotgan loyihalarining tarmoq va hududiy xususiyatlariga bog'liq. Mehnat talab qiluvchi sanoat tarmoqlari, qishloq xo'jaligi, hunarmandchilik, savdo, xizmat ko'rsatish va oilaviy tadbirkorlikka yo'naltirilgan kreditlar odatda ko'proq ish o'rinlari yaratish imkoniyatiga ega. Yirik texnologik loyihalar esa katta hajmdagi kredit resurslarini talab qilishi mumkin, biroq ularda yaratiladigan ish o'rinlari soni nisbatan kam bo'ladi. Shuning uchun bandlikni oshirishga qaratilgan kredit siyosatida ajratilgan kredit miqdoridan tashqari, har bir loyiha hisobiga yaratilishi rejalashtirilayotgan ish o'rinlari, ularning barqarorligi, mehnatga haq to'lash darajasi va hududdagi ishsizlik holati ham hisobga olinishi zarur.

Tadqiqot natijalari kreditlarning mavjudligi bandlikni ta'minlash uchun muhim shart bo'lsa-da, uning o'zi yetarli emasligini ko'rsatadi. Kredit oluvchi tadbirkorning boshqaruv tajribasi, moliyaviy savodxonligi, mahsulot yoki xizmatga bo'lgan bozor talabi, loyiha rentabelligi va kredit mablag'larining maqsadli sarflanishi yakuniy natijaga sezilarli ta'sir qiladi.

Iqtisodiy jihatdan puxta asoslanmagan loyiha kredit mablag'lari bilan ta'minlangan taqdirda ham barqaror faoliyat yurita olmasligi va rejalashtirilgan ish o'rinlarini yaratmasligi mumkin. Shu sababli tijorat banklari kredit ajratish bilan cheklanib qolmasdan, tadbirkorlarga biznes-reja tuzish, bozorni o'rganish, pul oqimlarini boshqarish va kredit majburiyatlarini rejalashtirish bo'yicha maslahat xizmatlarini ham ko'rsatishi lozim.

Kreditlash jarayonida foiz stavkasi, garov ta'minoti va kredit muddatining tadbirkorlik loyihalari xususiyatlariga mosligi alohida ahamiyatga ega. Yuqori foiz stavkalari va murakkab garov talablari ayniqsa yangi faoliyat boshlayotgan yoshlar, ayollar, kam daromadli oilalar va o'zini o'zi band qilmoqchi bo'lgan shaxslarning moliyaviy resurslardan foydalanishini cheklashi mumkin. Imtiyozli kreditlash dasturlari mazkur muammoni qisman hal qilsa-da, kreditlarning sun'iy ravishda arzonlashtirilishi ayrim hollarda mablag'lardan samarasiz foydalanish yoki

kreditga haddan tashqari qaramlik xavfini yuzaga keltiradi. Shu bois imtiyozli kreditlar aniq iqtisodiy mezonlar asosida, bandlik salohiyati yuqori va bozorda barqaror talab mavjud bo'lgan loyihalarga ajratilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Tadqiqot natijalari aholi bandligini ta'minlashda bank kreditlari muhim iqtisodiy vosita ekanini ko'rsatdi. Kredit mablag'larining kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik, hunarmandchilik, xizmat ko'rsatish va o'zini o'zi band qilish yo'nalishlariga yo'naltirilishi yangi ish o'rinlari yaratish, aholi daromadlarini oshirish hamda hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirishga xizmat qiladi. 2019–2025-yillardagi statistik tahlilda kredit portfelining o'sishi band aholi sonining ko'payishi va ishsizlik darajasining pasayishi bilan birga kechgani aniqlandi.

Biroq kreditlarning bandlikka ta'siri faqat ajratilgan mablag' hajmiga emas, balki loyihalarning iqtisodiy asoslanganligi, foiz stavkalari, kredit muddatlari, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi va mablag'larning maqsadli sarflanishiga ham bog'liq. Shu sababli bandlikka yo'naltirilgan kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish, mehnat talab qiluvchi loyihalarni ustuvor moliyalashtirish, kredit oluvchilarga maslahat va amaliy ko'mak ko'rsatish hamda yaratilgan ish o'rinlarining barqarorligini muntazam monitoring qilish bank kreditlarining ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Umurzoqov, T.J. (2025) 'Aholi bandligini ta'minlashda bank kreditlarining o'rni: AITB "Ipak yo'li" banki misolida', Modern Science and Research, 2(10), pp. 659–666. doi: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.138324.
2. Otavaliyev, J.Y. (2025) 'Tijorat banklari kreditlarining aholi bandligiga va iqtisodiy o'sishga ta'siri: "Hamkorbank" ATB misolida', Modern Science and Research, 4(7), pp. 373–380. doi: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.121854.
3. Ibragimov, S.S. (2025) 'Tijorat banklari kreditlarining aholi bandligiga va iqtisodiy o'sishga ta'siri', Modern Science and Research, 4(9), pp. 420–427. doi: 10.71337/inlibrary.uz.science-research.136740.
4. Zemtsov, S., Tsareva, Y., Barinova, V.A., Belitski, M. and Krasnoselskikh, A.N. (2022) 'Small business in Russia: Institutions, market potential, taxes and digitalization', Post-Communist Economies, 34(8), pp. 1029–1053. doi: 10.1080/14631377.2022.2108244.
5. Rabadanova, D.A. (2025) 'Анализ динамики и структуры банковского кредитования малого и среднего бизнеса в Российской Федерации', Индустриальная экономика, 8. doi: 10.47576/2949-1886.2025.8.8.006.
6. Geng, Z. and He, G. (2021) 'Digital financial inclusion and sustainable employment: Evidence from countries along the Belt and Road', Borsa Istanbul Review, 21(3), pp. 307–316. doi: 10.1016/j.bir.2021.04.004.
7. Chaudhuri, K., Sasidharan, S. and Raj, R.S.N. (2020) 'Gender, small firm ownership, and credit access: Some insights from India', Small Business Economics, 54(4), pp. 1165–1181. doi: 10.1007/s11187-018-0124-3.

8. Han, L., Lv, Q. and Zhang, Q. (2025) 'Digital financial inclusion, credit access and non-farm employment', Finance Research Letters, 72, article 106510. doi: 10.1016/j.frl.2024.106510.
9. Kersten, R., Harms, J., Liket, K. and Maas, K. (2017) 'Small firms, large impact? A systematic review of the SME finance literature', World Development, 97, pp. 330–348. doi: 10.1016/j.worlddev.2017.04.012.
10. García-Posada Gómez, M. (2019) 'Credit constraints, firm investment and employment: Evidence from survey data', Journal of Banking & Finance, 99, pp. 121–141. doi: 10.1016/j.jbankfin.2018.11.016.
11. Horváth, Á. and Lang, P. (2021) 'Do loan subsidies boost the real activity of small firms?', Journal of Banking & Finance, 122, article 105988. doi: 10.1016/j.jbankfin.2020.105988.
12. Brown, J.D. and Earle, J.S. (2017) 'Finance and growth at the firm level: Evidence from SBA loans', The Journal of Finance, 72(3), pp. 1039–1080. doi: 10.1111/jofi.12492.
13. Granja, J., Makridis, C., Yannelis, C. and Zwick, E. (2022) 'Did the Paycheck Protection Program hit the target?', Journal of Financial Economics, 145(3), pp. 725–761. doi: 10.1016/j.jfineco.2022.05.006.